

بررسی نقض حقوق رومها در اروپا (با تمرکز بر بازنمایی آنها در رسانه‌های اروپایی)

دکتر مسعود مطلبی^۱، مریم مهاجری^۲، عارف بیژن^۳

چکیده

روماها بزرگترین مجموعه از گروه اقلیت‌های قومی اروپا هستند که به شکلی پراکنده در این قاره زندگی می‌کنند. سطح خدمات عمومی و بسترهای رشد اقتصادی و ارتقای علمی این دسته از شهروندان اتحادیه اروپا بسیار ضعیف است. زندگی رومها در اروپا با فقر و بیکاری و همچنین انزوای اجتماعی و تهدید ناشی از اقدامات نژادپرستانه پیوند خورده است. وضعیت نامطلوب رومها بسیار متأثر از تصویر منفی‌ای است که رسانه‌های اروپایی از این اقلیت قومی و فرهنگی در اذهان اروپایی‌ها ایجاد کرده‌اند. رسانه‌های اروپایی بر اساس سیاست «غیریت‌سازی»، تصویر ذهنی شهروندان این قاره از رومها را با مفاهیمی چون جرم، جنایت، بزه‌کاری و عامل تحمیل مالیات بیشتر و ... پیوند داده‌اند. برساخت منفی رسانه‌ای از رومها دستمایه سیاستمداران نژادپرست و آن دسته از احزاب در اتحادیه اروپا قرار گرفته است که با سیاست‌های مبتنی بر تساهل و مدارا با اقلیت‌ها مخالف هستند. همین سیاستمداران در برخی از کشورهای اروپایی مانند آلمان، یونان، چک و فرانسه با تقویت مواضع خود، قوانینی را وضع کرده‌اند که انواع محدودیت‌ها را علیه رومها تحمیل می‌کند. چرخه معیوبی از تصویرسازی منفی رسانه‌های اروپایی و سوءاستفاده سیاستمداران افراط‌گرای این قاره از آن، در نقض گسترده حقوق رومها در کشورهای مختلف اروپا نقش مؤثری داشته است.

کلید واژه‌ها: روما، حقوق بشر، نژادپرستی، تبعیض، غیریت‌سازی، برساخت رسانه‌ای

^۱ نویسنده مسئول: استادیار علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی آژادشهر گرگان، گرگان، ایران.

Email: mmtph2006@gmail.com

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه جواهر لعل نهرو هند

Email: m_mmohajeri@yahoo.com

^۳ دانش آموخته کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

Email: Aref.bijan@gmail.com

مقدمه

روماها بزرگترین مجموعه گروه‌های اقلیتی در اروپا هستند که جمعیتی حدود ۱۲ میلیون نفر را تشکیل می‌دهند (europa, 2017). حدود دو سوم از روماها در کشورهای اروپای مرکزی و شرقی متمرکز شده‌اند و بین ۵ تا ۱۰ درصد از جمعیت این کشورها محسوب می‌شوند. همچنین اقلیت قابل ملاحظه‌ای از روماها در اروپا، به خصوص در ایتالیا (حدود ۱۵۰ هزار نفر)، اسپانیا (۶۰۰ تا ۸۰۰ هزار نفر)، فرانسه و بریتانیا (هر کدام حدود ۳۰۰ هزار نفر) وجود دارد (Motoc, 2015). توزیع و تراکم جمعیت روماها در سراسر اتحادیه اروپا متفاوت است. اطلاعات کمی از روماها در دسترس بود تا این که آژانس اتحادیه اروپا برای حقوق بنیادین، اف.آر.ای، در سال ۱۳۸۸ش (۲۰۰۹م)، پژوهشی درباره روماها و سایر اقلیت‌هایی که اسکان ثابت ندارند، انجام داد. در چارچوب تحقیقات اف.آر.ای، بین مهر ۱۳۹۴ تا فروردین ۱۳۹۵ش (اکتبر ۲۰۱۵ تا آوریل ۲۰۱۶م)، در نه کشور عضو اتحادیه اروپا شامل بلغارستان، کرواسی، جمهوری چک، یونان، مجارستان، پرتغال، رومانی، اسلواکی و اسپانیا، از ۷۹۴۷ روما مصاحبه شده است. به عبارت دیگر در این پژوهش که با نام اختصاری "EU-MIDIS II" منتشر شد، تلاش گردید کمبود اطلاعات و آمار درباره اقلیت‌هایی مانند روماها، از طریق نظرسنجی از آنها، جبران شود (fra, 2016: 1-2). این اقلیت که در شمار غیریکجانشینان محسوب می‌شوند، به لحاظ سطح اقتصادی، دسترسی به خدمات عمومی، از جمله آموزش و بهداشت و همچنین در موضوعاتی چون اشتغال از گروه‌های محروم در اروپا به شمار می‌روند. مهم‌تر آن که روماها در سراسر اروپا با انواع تبعیض‌ها و محدودیت‌ها روبرو هستند. تبعیض‌ها و سوءرفتارها با روماها مانع از جذب این اقلیت در جامعه اروپایی شده است. انزوای روماها به نوبه خود بر عمق و گستره اشکال مختلف محرومیت آن‌ها از جمله فقر، بیکاری و بی‌سوادی یا کم‌سوادی افزوده است. حقوق روماها در اروپا در شرایطی نقض می‌شود که اتحادیه اروپا، موضوع حقوق بشر و ضرورت رعایت آن را یکی از پایه‌های روابط دیپلماتیک و حتی اقتصادی خود با کشورهای جهان قرار داده

است و بارها کشورهای مختلف را به دلیل آن چه نقض حقوق بشر خوانده مورد انتقاد قرار داده و یا مشمول انواع تحریم‌ها کرده است. آشکار کردن دوگانگی دول غربی، مشخصاً دولت‌های اروپایی، در برخورد با موضوعات حقوق بشری و استانداردهای دوگانه‌ای که آنها درباره حقوق اقلیت‌ها در محدوده این قاره و خارج از آن دارند، یکی از مسائلی است که پرداختن به وضعیت اقلیت روماها در اروپا را ضروری می‌کند. از این گذشته جمهوری اسلامی ایران همواره از اقلیت‌هایی که مورد تبعیض و در معرض انواع محدودیت‌ها و محرومیت‌ها قرار می‌گیرند، دفاع کرده است. رسانه‌های جمهوری اسلامی، بویژه رسانه‌های برون‌مرزی، از همین قاعده پیروی می‌کنند. از این رو یافته‌های پژوهشی که این مقاله بر اساس آنها نگاشته شده است می‌تواند به تنظیم بایسته سیاست رسانه‌ای ایران در برخورد با موضوع روماها در اروپا و به افشای دوگانگی غرب درباره موضوع حقوق بشر کمک کند.

جوامع روما

گروه‌های قومی متنوعی که از شرق وارد اروپا شده بودند، با نام‌های متفاوتی مانند روما، سینتی،^۱ رومانی، کولی،^۲ مصری،^۳ مسافران^۴ و... خوانده می‌شوند؛ به عنوان مثال در بریتانیا آنها را جیپسی^۵ و در اسپانیا گیتانوس^۶ می‌نامند. از قرن نوزدهم میلادی نیز کاربرد واژه «رومن» برای نامیدن این گروه‌ها رایج شده بود (Pietarinen, 2011: 8) اما در اولین نشست کمیته بین‌المللی جیپسی‌ها^۷ که در سال ۱۳۵۰ شمسی (۱۹۷۱م) در آرپینگتن^۸ بریتانیا برگزار شد، شرکت‌کنندگان بر سر انتخاب واژه‌ای مشترک برای اطلاق به این گروه

^۱Sinti

^۲Egyptian

^۳Traveller

^۴Gypsy

^۵gitanos

^۶International Gypsy Committee

^۷Orpington

از اقلیت‌های قومی، به توافق رسیدند و نهایتاً واژه روما را برای اطلاق به مجموعه قومیت‌های مذکور، انتخاب کردند (Wikipedia, 2017).

شباهت زبان رومانی با زبان سانسکریت، نشان می‌دهد که ریشه روماها به هندوستان باز می‌گردد. بر اساس مطالعات تاریخی، روماها در قرن یازدهم میلادی از هندوستان به اروپا مهاجرت کرده‌اند. روماها بین قرون یازده تا چهارده میلادی از ایران، ارمنستان و آسیای صغیر گذشتند و وارد اروپا شدند. آن‌ها از زمان ورود به اروپا، قرن‌ها آزار و تبعیضی را تجربه کرده‌اند که هنوز هم ادامه دارد. روماها در تاریخ اروپا همواره یکی از آسیب‌پذیرترین، حاشیه‌نشین‌ترین و فقیرترین اقلیت‌های قومی بوده‌اند. نژادپرستی که در ضدیت با روماها شکل گرفته است، «ضدکولی‌گرایی»^۱ خوانده می‌شود (Hughes and Wein, 2014: 3).

تداوم تبعیض‌ها علیه اقلیت‌های روما در سراسر قاره سبز، اتحادیه اروپا را واداشت تا بررسی تبعیض‌های مذکور و مقابله با آن‌ها را در دستورکار خود قرار دهد که البته موفقیتی در آن نداشته است. تحولاتی مانند اخراج اجباری روماها از بریتانیا و کوچ اجباری آن‌ها از فرانسه در تابستان سال ۱۳۸۹ش (۲۰۱۰م) و تظاهرات در ضدیت با روماها در جمهوری چک، سبب شد وضعیت روماها در اروپا وجهی سیاسی پیدا کند و توجه بازیگران بین‌المللی به این اقلیت‌ها و موضوعات مربوط به آن‌ها جلب شود.

روماها که بزرگترین اقلیت قومی پراکنده در اروپا را تشکیل می‌دهند، در کشورهای غرب و شرق این قاره، با چالش‌های جدی و رو به گسترشی مانند محرومیت اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی - درمانی، آموزشی و... روبرو هستند. در دهه گذشته، در بسیاری از کشورهای اروپایی اقداماتی برای بهبود وضعیت اجتماعی روماها به عمل آمده است اما گزارش‌های منتشر شده حکایت از آن دارند که اقدامات مذکور با شکست مواجه شده‌اند (Kroon and Kluknavská, 2016: 376). گزارش‌های مذکور آشکار کرده‌اند که رسانه‌های اروپایی بسیاری از اخبار نقض حقوق روماها در این قاره را سانسور می‌کنند.

^۱anti-gypsyism -anti-ziganism

ابعاد و مصادیق نقض حقوق روماها در اروپا

ضدکولی‌گرایی (ترویج غیریت‌سازی با روماها)

اخراج روماها از برخی از کشورهای اروپایی، نتیجه گفتمان غیریت‌سازی با این گروه‌های قومی در اقلیت است که نهادهای رسمی و رسانه‌ای اروپایی آن را ترویج می‌کنند. سازمان دیده‌بان حقوق بشر در بهمن سال ۱۳۹۴ش (ژانویه ۲۰۱۵م) گزارشی ۶۵۶ صفحه‌ای درباره وضعیت جهانی حقوق بشر در سال ۱۳۹۳ش (۲۰۱۴م) منتشر کرد (معاونت امور بین‌الملل ستاد حقوق بشر، ۱۳۹۴). در این گزارش اقدام دولت آلمان در بازگرداندن اجباری تعدادی از روماها، اشکالی‌ها^۱ و مصری‌ها به کوزوو، مورد انتقاد قرار گرفته بود زیرا روماها در کوزوو با تبعیض و آزار مواجه هستند. در این گزارش همچنین وضعیت اقلیت‌ها در فرانسه مورد بررسی قرار گرفته و از اقدام دولت این کشور در ماه‌های بهمن ۱۳۹۳ تا شهریور ۱۳۹۴ش (ژانویه تا سپتامبر ۲۰۱۴م) در اخراج ۱۰۳۵۵ روما از خاک فرانسه، انتقاد شده بود (پایش، ۱۳۹۴). نیکلا سارکوزی^۲، رئیس جمهوری وقت فرانسه، در پاسخ به مهاجران معترض به نژادپرستی گفته بود که روماها فرانسوی نیستند و باید آنها را از فرانسه بیرون ریخت.

خشونت‌های نژادی

بر اساس گزارش سازمان پناهندگان روما، یکی از مصادیق اعمال خشونت نژادی علیه پناهجویان روما در اروپا، بدرفتاری با پناهجویان این اقلیت قومی در اردوگاه شهر بندری دوور^۳، در جنوب شرق انگلند بریتانیا، در سال ۱۳۷۸ش (۱۹۹۹م) است (ERRC, 1999). جمهوری چک نیز شاهد مواردی از اعمال خشونت با انگیزه نژادی علیه روماها بوده است. در آبان ماه سال ۱۳۷۸ش (نوامبر ۱۹۹۹م)، مرکز اسناد حقوق بشر مستقر در پراگ، گزارشی

^۱Ashkali

^۲Nicolas Sarkozy

^۳Dover

از ۲۴۲ مورد جرم و جنایت در این جمهوری که در ده ماه اول سال ۱۳۷۷ش (۱۹۹۸م) با انگیزه نژادی و یا ایدئولوژیک روی داده بود، منتشر کرد. از این تعداد ۱۰۷ مورد از جنایات علیه روماها روی داده بود (ERRC, 1999). همچنین در یک گزارش تحقیقاتی که استیو گارنر و همکاران وی در ۱۳۸۸ش (۲۰۰۹م) با عنوان «منابع خشم و ادراک مردم سفیدپوست بریتانیا از اقلیت‌های قومی» تهیه کرده بودند، نشان داد که رقابت بر سر دستیابی به منابعی چون مسکن، اشتغال، منافع، سرزمین و فرهنگ، مبنای اصلی بروز خشم بین مردم بریتانیا و گروه‌های اقلیت، از جمله روماها، بوده است (Anstead, 2010).

فقر

بر اساس تحقیقات بانک جهانی درباره فقر در کشورهای مرکزی و شرقی اروپا، در سال ۱۳۷۷ش (۱۹۹۸م) در این منطقه، از هر پنج نفر یک نفر با درآمد روزانه حدود ۲٫۵ یورو زندگی می‌کرد. یافته‌های این تحقیقات نشان می‌داد که در جنوب و مرکز اروپا، روماها بیش از هر گروه دیگری در معرض خطر فقر قرار دارند. تحقیقات بعدی بانک جهانی درباره فقر در مجارستان، بلغارستان، رومانی و اسلواکی نیز سندی است مبنی بر این که روماها هم فقیرتر از دیگر گروه‌های جمعیتی هستند و هم احتمال سقوط وضعیت زندگی آن‌ها به سطح زیر فقر بیشتر از دیگر گروه‌ها است (Ringold, 2002).

محرومیت از اشتغال

شواهد نگران‌کننده‌ای وجود دارد که نشان می‌دهد به کارگران روما، دستمزد کمتری پرداخت می‌شود و در مشاغل مربوط به حوزه غیررسمی اقتصادی مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرند. در بریتانیا حقوق بسیاری از روماها پایین‌تر از حداقل دستمزد بوده است. شرایط کاری آن‌ها نیز با استانداردهای بهداشت و ایمنی فاصله زیادی دارد (Lane & Adrian,)

¹Steve Garner

۴: ۲۰۱۴). تحقیقات «مرکز اروپایی حقوق روماها»^۱ مواردی از تبعیض علیه آنها را در بلغارستان، جمهوری چک، مجارستان، رومانی و اسلواکی نشان می‌دهد (ERRC, 2006). در بهمن ماه سال ۱۳۹۱ش (ژانویه ۲۰۱۳م)، یک مرکز خرید در مقدونیه، خواستار اخراج کارگران روما شد (ERRC, 2013). در مناطقی همچون کوزوو نیز سهمیه اقلیت‌ها در اشتغال دولتی و خصوصی اغلب به گروه‌های دیگر داده می‌شود (ERRC, 2012).

محرومیت از حق سکونت

شهر کلوژ^۲ در رومانی که در مرز این کشور با مجارستان قرار دارد، نماد نقض گسترده حق سکونت روماها در سراسر رومانی است. حلبی‌آباد و زاغه‌ای به نام پاتارت^۳، در حاشیه شهر کلوژ-نپوکا^۴، بزرگترین مرکز سکونت جامعه کولی‌ها در پیرامون محل‌های دفن زباله در اروپا محسوب می‌شود (ERRC, 2015). پرتغال نیز در تیر ۱۳۹۳ش (جولای ۲۰۱۴م) پانزده خانواده کولی و روما را که در منطقه ویدیگویرا^۵ در این کشور سکونت داشتند، اخراج و خانه‌ها و وسایل آنها را تخریب کرد که با اعتراض رسمی «مرکز اروپایی حقوق روماها» مواجه شد (ERRC, 2014).

همچنین سازمان عفو بین‌الملل و «مرکز اروپایی حقوق روماها» در سال ۱۳۹۱ش (۲۰۱۲م) از کوتاهی مقامات محلی استراوا^۶ در جمهوری چک، درباره اسکان نامناسب روماها در منطقه پردندرز^۷ عمیقاً ابراز نگرانی کرده بودند. روماها در این منطقه بدون دسترسی به خدمات اساسی از جمله آب، سیستم گرمایشی و دیگر ملزومات زندگی می‌کردند (ERRC, 2012).

^۱ERRC -European Roma Rights Center

^۲Cluj

^۳ Pata Rât

^۴ Cluj-Napoca

^۵ Vidigueira

^۶ Ostrava

^۷ Přednádra í

محرومیت روماها از مراقبت‌های مناسب بهداشتی - درمانی

در سال‌های ۱۳۱۳ تا ۱۳۵۳ش (۱۹۳۴ تا ۱۹۷۴م)، در برخی از کشورهای اروپایی، تحت عنوان «اهداف سیاست‌های جمعیتی»، گروه‌هایی هدف عقیم‌سازی قرار گرفتند. در چارچوب همین سیاست‌ها، طرح عقیم‌سازی زنان روما نیز به اجرا درآمد (Fact sheet, ۱: ۲۰۱۴). گزارش‌ها نشان می‌دهد در سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۹۵ش (۱۹۶۶ تا ۲۰۱۶م)، برخی از زنان کولی بر خلاف میل و اراده خود و بدون رضایت آزادانه و آگاهانه آن‌ها، عقیم شدند. همچنین در دهه نود میلادی که یکی از سکونت‌گاه‌های روماها در میتروویکا^۱ در کوزوو در جنگ نابود شد، روماها در اردوگاهی اسکان داده شدند که در کنار یک کارخانه ذوب سرب با سطح خطرناکی از آلودگی قرار داشت (ERRC, 2016). در ۱۳۹۳ش (۲۰۱۴م) مرکز اروپایی حقوق روماها^۲ تحت منشور اجتماعی اروپایی تجدید نظر^۳، ای.آر.آر.سی، شکایتی جمعی در این‌باره علیه بلغارستان ثبت کرد (ERRC, 2014).

محرومیت‌های آموزشی

با وجود تلاش‌ها برای بهبود وضعیت آموزش و پرورش کودکان روماها، بیش از ۵۰ درصد از آن‌ها در اروپا موفق نمی‌شوند مرحله آموزش ابتدایی را به پایان برسانند. شایع‌ترین دلیلی که سبب می‌شود روماها تمایلی به فرستادن کودکان خود به مدرسه نداشته باشند، رایج بودن زورگویی و آزارهای نژادپرستانه است که حملات فیزیکی را نیز شامل می‌شود. تقریباً از هر ۱۰ کودک روما ۹ نفر از آزار نژادی رنج برده و تقریباً دو سوم آن‌ها نیز با حمله فیزیکی مواجه شده‌اند. در جمهوری چک در سال تحصیلی ۱۳۷۷-۱۳۷۸ش (-۱۹۹۸) ۷۵ درصد از کودکان روما که در سن دبستان بودند، دوره تحصیلی خود را در مدارس ویژه اصلاح و تربیت گذرانده بودند (Lane & Adrian, 2014: 3).

¹ Mitrovicë/Mitrovica

² European Roma Rights Centre-ERRC

³ ERRC

محرومیت از رسانه و حمایت‌های رسانه‌ای

اغلب مطبوعات، کانال‌های تلویزیونی، ایستگاه‌های رادیویی و وبسایت‌ها در کشورهای اروپایی همواره مبلغ تبعیض علیه رومها بوده‌اند. آنها به ویژه در دانمارک، نروژ و ایرلند کلیشه‌هایی منفی از رومها را ترویج می‌کنند. رسانه‌ها در اسلوونی رومها و مرتکبان به جرائم را یکسان معرفی می‌کنند؛ حتی زمانی که منشاء قومی آنها عملاً در وقوع جرم دخالتی نداشته باشد. در بلغارستان نیز در بسیاری از موارد، ارتکاب جرائم را به رومها ربط می‌دهند که نمونه‌های متعددی از آن را می‌توان در سخنرانی‌های نژادپرستانه رهبران و اعضای احزاب افراطی بلغارستان، مانند آتاکا^۱ یا انجمن ملی بلغارستان^۲ یافت. رسانه‌های ایتالیایی نیز در سال ۱۳۹۰ش (۲۰۱۱م) با بی‌تفاوتی و یا با حمایت از گروه اکثریت شهروندان در این کشور، از سیاست اخراج رومها و تخلیه محله‌های فقیرنشین آنها حمایت کردند (Goossens, Philippe & Chardon, Erell, 2012: 20).

بی‌توجهی به گزارش‌های انتقادی نهادهای بین‌المللی مدافع حقوق بشر

رسانه‌ها و دولت‌های اروپایی به گزارش‌های انتقادی نهادهای بین‌المللی مدافع حقوق بشر در مورد رومها بی‌توجه هستند. به عنوان نمونه عفو بین‌الملل در گزارشی که در فروردین ۱۳۹۳ش (آوریل ۲۰۱۴م) منتشر نمود از تبعیض علیه اقلیت قومی روما و تحت تعقیب قرار دادن آنها در اروپا، انتقاد و اعلام کرد که اعضای این اقلیت قومی در بسیاری از مناطق اروپا، از جمله در یونان، چک و فرانسه، در معرض تهدید قرار دارند. سلمین چالیشان^۳ دبیرکل عفو بین‌الملل در آلمان، در این مورد تأکید کرده است: «به هیچ وجه قابل پذیرش نیست که اعضای اقلیت روما در برخی مناطق اروپا مجبورند پیوسته در هراس از یورش یا حملات خشونت‌بار به سر ببرند». عفو بین‌الملل خاطر نشان کرده است که نیروهای

^۱Ataka

^۲Bulgarian Nationalists Forum

^۳Selmin caliskan

پلیس در این مناطق اغلب از مداخله در حملات خشونت‌بار علیه رومها خودداری می‌کنند یا حتی در کشورهایی مانند یونان نیروهای پلیس خود با «خشونت بیش از حد و نژادپرستانه» با این اقلیت قومی برخورد می‌کنند. این سازمان حقوق بشری خواستار جدیت سیاستمداران اروپایی در برخورد با خشونت و تبعیض علیه اقلیت قومی روما شده و تأکید کرده است که سیاستمداران باید از ترویج این باور بپرهیزند که رومها خود مسئول محرومیت‌های اجتماعی‌شان هستند. کریستوف اشترسر^۱، مسئول امور حقوق بشر دولت آلمان نیز اذعان کرده است که اعضای این اقلیت همچنان از اجتماع طرد می‌شوند و در دسترسی برابر به آموزش، کار، خدمات پزشکی و مسکن از شانس کمتری برخوردارند. نتایج پژوهشی که در سال ۲۰۱۴م انجام شده است، نشان می‌دهد در آلمان که رومها «سینتی» خوانده می‌شوند، بیش از سایر اقلیت‌ها با طردشدگی اجتماعی مواجه هستند. ولفگانگ بنز^۲، پژوهشگر تاریخ که درباره پیش‌داوری‌ها تحقیق کرده است، می‌گوید: «۸۰ درصد پرسش‌شوندگان در پژوهش وی، سینتی‌ها و یا رومها را با کلمه «بزه کاری» مرتبط دانسته‌اند. ۷۸ درصد آن‌ها را با «مبارزه با تبه کاری» پیوند داده‌اند و ۱۴ درصد حتی از «محل اقامت جداگانه» برای رومها ذکر به عمل آورده‌اند (ایسنا، ۲۰ فروردین ۹۳).

غیریت‌سازی راهبرد اصلی بازنمایی رومها در رسانه‌های اروپایی

رومها در رسانه‌های اروپایی، بویژه در رسانه‌های اروپای مرکزی و شرقی، همواره در قالب غیر (دیگری) بازنمایی شده‌اند؛ به نحوی که با شنیدن نام رومها، کلید واژه‌هایی مانند فقدان مدنیت و فرهنگ شهری، بی‌سوادی، سرقت، غیر قابل اعتماد بودن، جامعه‌گریزی و... به اذهان عمومی متبادر می‌شود (Richardson, 2014: 60).

رسانه‌ها به جریان نژادپرستانه ضدکولی‌گری که رویکرد برخی از گروه‌های افراطی در چندین کشور اروپایی است، دامن می‌زنند. به عنوان نمونه می‌توان به حادثه قتل ۶ روما در

^۱Christoph strasser

^۲Wolfgang benz

مجارستان، از جمله یک کودک پنج‌ساله، در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ ش (۲۰۰۸ و ۲۰۰۹م)، اشاره کرد که در فضای ناشی از نفرت‌پراکنی رسانه‌ها به وقوع پیوست (Hammarberg, ۲۰۱۱).

البته رسانه‌ها فی‌الذمه با بازتاب اخبار رومها نقش مفیدی در توجه افکار عمومی به شرایط و مشکلات آنها داشته‌اند؛ به عنوان مثال، به حوادث تیر ۱۳۸۸ ش (ژوئن ۲۰۰۹م) در بلفاست^۱ واقع در ایرلند شمالی می‌توان اشاره کرد که به سرعت به تیترا خبری ملی و بین‌المللی تبدیل شد و ماهیت نژادپرستانه نهفته علیه رومها و کمپین‌های انتخاباتی مبتنی بر نفرت نژادی در جوامع اروپایی را آشکار کرد. در این سال برخی از شهروندان کشورهای شرق اروپا که تازه به اتحادیه اروپا پیوسته بودند از جمله برخی از رومها به دلیل آزادی تردد در این اتحادیه به دیگر مناطق اروپایی مانند ایرلند شمالی مهاجرت کردند. در ژوئن ۲۰۰۹ نژادپرستان رومهایی را که در جنوب بلفاست سکونت کرده بودند، مورد حمله و آزار قرار داده بودند (Richardson, 2014: 60).

در رابطه با بازنمایی رومها در رسانه‌های اروپایی، می‌توان دو متغیر را در نظر گرفت و بر اساس آن بین دو دسته کشورهای اروپایی تمایز قایل شد. نخستین متغیر توجه به شباهت رسانه‌های کشورهای اروپای غربی و کشورهای اروپای شرقی - مرکزی در نوع پوشش خبری رومها است که کلیشه‌های منفی از آنها ارائه و از رومها به نوعی تصویرسازی منفی می‌کنند. روزنامه‌های بریتانیا برای به تصویر کشیدن چهره رومها به شیوه‌ای منفی، در چارچوب سیاست «غیریت‌سازی»، اغلب رفتارهای جنایی را به رومها نسبت می‌دهند. در کشورهای مرکزی - شرقی اروپا، همچون جمهوری‌های چک و اسلواکی نیز اغلب رسانه‌ها درباره جوامع روما به شیوه‌ای مشابه عمل می‌کنند. عامل دوم توجه به تنوع قومی است. در کشورهای اروپایی که به نوعی دارای تنوع قومی و نژادی هستند، خشونت کمتری علیه رومها اعمال می‌شود. علی‌القاعده افزایش تنوع قومی در یک جامعه به تحمل و

¹Belfast

مدارای بیشتر اعضای آن جامعه می‌انجامد (Kroon and Kluknavská, 2016: 378-379).

بازنمایی رسانه‌ای رایج از روماها منجر به شکل‌گیری درکی نادرست از آن‌ها شده است که می‌تواند به افزایش ترس از روماها و بدبینی به آن‌ها و نهایتاً به تنش در جامعه منجر گردد (Petronella, 2008: 51). نظارت نظام‌مند بر پوشش خبری رسانه‌های اروپایی درباره روماها نشان می‌دهد که این رسانه‌ها اغلب زمینه را برای تحریک افکار عمومی فراهم می‌کنند و بذرفرت می‌کارند؛ به عنوان مثال در مطبوعات بلغارستان مقالاتی درباره روماها نوشته شده که در آن‌ها این اقلیت قومی با گاو، گوسفند و گرگ مقایسه شده‌اند. در ایتالیا نیز رسانه‌ها از کلیشه‌های منفی و ضدرومایی استفاده می‌کنند. نتیجه سیاست تصویرسازی منفی از روماها در ایتالیا این بوده است که این اقلیت قومی از رشد اقتصادی و اجتماعی بازمانده و یا از شهرهای ایتالیا اخراج شده‌اند (Hammarberg, 2012). ضدیت با اقلیت‌های قومی مانند روماها، کنشی هژمونیک و سلطه‌جویانه است و می‌تواند آزادی‌های گروه‌های مختلف جمعیتی را محدود نماید (Petronella, 2008: 51).

نقش رسانه‌ها در نقض حقوق روماها

اقدام رسانه‌ها در طرح گفتمان‌های غالباً منفی علیه روماها یکی از دلایل زمینه‌ساز نقض حقوق روماها محسوب می‌شود. بر اساس نظریه «ارزش‌های خبری» که از سوی گالتونگ^۱ و روگ^۲ ارائه و در مقاله جو ریچاردسون^۳ با عنوان «روماها در اخبار» به کار گرفته شده است (Petronella, 2008: 52)، رابطه رسانه‌های اروپایی با مسائل روماها بر دو پایه شکل گرفته است که عبارتند از:

الف- ترویج احساسات از طریق هویت‌بخشی، همدلی و مخالفت: بررسی تحلیل‌های رسانه‌ای درباره کولی‌ها نشان می‌دهد که در بازنمود رسانه‌ای از آن‌ها، کولی‌ها و مشخصاً

^۱Galtug

^۲Ruge

^۳Joe Richardson

روماها «عامل تحمیل هزینه به مالیات‌دهندگان» و «عامل تحمیل هزینه تامین غذا به جامعه» معرفی و به عنوان «دیگریا غیر» در درون جامعه مستقر طرح می‌شوند.

ب- **معنابخشی:** «مجاورت فرهنگی» و «ارتباط» در رابطه با اجماع و مطابقت با هنجارها معنا می‌یابند (Richardson, 2014: 57). پیام کلیدی در نظریه گالتونگ و روگ، ایده‌ای است که آنها با عنوان «انتخاب و تحریف» مطرح کرده‌اند. به باور آنها مخاطب در هر مرحله از زنجیره ارتباطاتی، یعنی از مرحله رویداد خبر و انتخاب پیام، از امکان گسترده‌ای برخوردار است. هر چه مخاطب امکان انتخاب‌های بیشتری داشته باشد، بیشتر با احتمال تحریف خبر رو به رو می‌شود. در این روند می‌توان فرآیند تحریف و ارائه تصویری جدید را دید که خود مسبب تحریف‌های دیگری است. رسانه‌ها در چنین فرآیندی، می‌توانند برای اقلیت‌های قومی مانند روماها، هویت اجتماعی بسازند و یا هویت اجتماعی آنها را بازسازی کنند (Richardson, 2014: 57).

دیگر اندیشمندان رسانه‌ای نیز به اهمیت تصورات قالبی (کلیشه‌ای) در ایجاد درک خاصی از واقعیت اشاره می‌کنند. در واقع رسانه‌های اروپایی با ادبیاتی که در معرفی روماها به کار می‌برند، آنها را به عنوان «اضداد متعارض» ترسیم می‌کنند. برای نمونه در بخش‌های خبری، روماها و کولی‌ها «اضدادی متعارض و ستیزه‌جو» بازنمود می‌شوند. پس از مدتی، چنین برساختی از روماها تصویر یک دشمن را از آنها به جامعه مستقر و یا جامعه میزبان القا می‌کند.

بی‌تردید اینترنت، رسانه‌ها و فناوری‌های جدید ارتباطی فرصتی استثنائی برای آزادی بیان، روزنامه‌نگاری آزاد و تقویت دموکراسی فراهم کرده است اما از طرف دیگر نگرانی‌های جدیدی را نیز به وجود آورده است که از جمله آنها می‌توان به طرح گسترده شایعات و اتهامات، رواج بدرفتاری، انتقاد ناعادلانه و مواردی خطرناک‌تر مانند انتشار پیام‌های متضمن نفرت قومی - نژادی و پیام‌های ناسیونالیستی افراطی اشاره کرد. ظهور وبلاگ‌ها و شبکه‌های اجتماعی فرصت‌های بیشتری را برای گروه‌های خاص و حتی شهروندان و آماتورها فراهم

کرده است تا در فضای عمومی نظرات خود را مطرح و اهدافشان را دنبال کنند (Lani, ۲۰۱۴: ۵). گستردگی بهره‌برداری از تسهیلات روزآمد ارتباطات، رسانه را به قدرتمندترین ابزار در کنترل و شکل‌دهی به افکار عمومی تبدیل کرده است. بدین ترتیب تصاویر منفی که در برخی از رسانه‌ها از روماها، کولی‌ها و مسافران ارائه می‌شود، به ابزاری برای «غیریت‌سازی» با روماها و معرفی آن‌ها به عنوان یکی از مصادیق «انحراف از هنجارهای اجتماعی» تبدیل شده است (Richardson, 2014: 58).

با توجه به نوع فضای رسانه‌ای درباره روماها و مسائل آن‌ها و با توجه به قدرت رسانه‌ها در تصویرسازی برای افکار عمومی، برچسب زدن به روماها به عنوان «دیگری یا غیر»، می‌تواند در واقعیت نیز آن‌ها را به «دیگری» تبدیل کند و از آن‌ها در اذهان مردم جامعه «غیر یا دشمن» بسازد. بازسازی هویت روماها در افکار عمومی به عنوان متفاوت از سایرین، می‌تواند به حذف فیزیکی و یا طرد اجتماعی آن‌ها منجر گردد. بدین ترتیب روماها در تصمیم‌گیری‌های سیاسی دولت، به نوعی به عنوان شیاطین محلی در نظر گرفته می‌شوند و این تصویر از سوی رسانه‌ها نیز تقویت می‌شود. دولت نیز در واکنش به بازنمایی منفی جامعه روما در رسانه‌ها، سیاست‌های پوپولیستی اتخاذ می‌کند و بدین ترتیب چرخه معیوب تکمیل می‌شود. کمپین ضد روماها که در ۱۳۸۳ش (ژانویه ۲۰۰۴م) در شرق اروپا به راه افتاد، یکی از مصادیق و همچنین نتیجه این چرخه معیوب است (Richardson, 2014: ۵۹). بدینی گسترده اروپایی‌ها به روماها که اکثر قریب به اتفاق آن‌ها رفتارهای خلاف قانون ندارند، نیاز به تنظیم مجدد مقررات اخلاق رسانه‌ای را نشان می‌دهد.

تعداد روماهایی که در رسانه‌های جریان اصلی مشغول به کار هستند، بسیار کم است؛ لذا چشم‌انداز امیدوارکننده‌ای نیز از این که اکثریت، این گروه اقلیت را بهتر و بیشتر بشناسند، وجود ندارد و روماها همچنان برای اکثریت جامعه ناشناخته باقی می‌مانند. راهکار اتحادیه اروپا و بازوی اجرایی آن، کمیسیون اروپا، برای رفع این کاستی، طرح و اجرای پروژه

توئینینگ می‌باشد که اجرایی نشده است. در چارچوب این پروژه، روزنامه‌نگاران روما می‌توانند راه خود را برای اشتغال در رسانه‌های اصلی پیدا کنند و روزنامه‌نگاران غیررومایی هم می‌توانند با جوامع روما ارتباط برقرار نمایند (Hammarberg, 2011).

نقش مؤثر حقوقی، سیاسی و رسانه‌ای ایران در کارگروه‌های دوره‌ای جهانی درباره حقوق روماها

جمهوری اسلامی ایران غالباً در کارگروه‌های دوره‌ای پیرامون حقوق بشر که در سطح جهانی برگزار می‌شود و در آن به موضوع نقض حقوق روماها هم پرداخته شده، شرکت داشته است که به سه مورد آن اشاره می‌شود:

۱- کارگروه بررسی دوره‌ای جهانی^۱ که بر اساس قطعنامه ۵/۱ شورای حقوق بشر سازمان ملل در خرداد ۱۳۸۶ش (ژوئن ۲۰۰۷م) تشکیل شد و در آن وضعیت روماها در آلمان مورد بررسی قرار گرفت (3: UPR, 2009). جمهوری اسلامی ایران در این نشست درباره افزایش خشونت‌های نژادپرستانه علیه اقلیت‌ها در آلمان ابراز نگرانی و به شکست دولت این کشور در مقابله با حوادث مرتبط با نژادپرستی و تبعیض علیه مسلمانان، روماها (کولی-ها) و سایر اقلیت‌ها، اشاره کرد. همچنین ایران به دولت مذکور توصیه کرد از تعهداتی که تحت میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی،^۲ آی.سی.سی.آر.آر، پذیرفته است، کاملاً پیروی و موارد مورد نظر کمیته منابع انسانی را رعایت کند. هیات ایرانی در ادامه نیز برلین را تشویق کرد که تلاش‌های خود را برای جلوگیری از بروز جرائم با انگیزه نژادی افزایش دهد و قوانینی را برای محدود کردن این جرائم وضع کند. نمایندگان جمهوری اسلامی ایران در این نشست از دولت آلمان خواستند تمهیداتی اتخاذ کند تا از اجرای مؤثر قوانین مذکور اطمینان حاصل شود. جمهوری اسلامی ایران در این کارگروه تاکید کرد که آلمان

^۱Twining

^۲Universal Periodic Review-UPR

^۳ICCPR

می‌بایست برای مقابله با رسانه‌هایی که تبعیض و خشونت را تبلیغ می‌کنند، اقدامات موثری انجام دهد (6: UPR, 2009).

۲- در بیستمین نشست کارگروه بررسی دوره‌ای جهانی که در آبان ۱۳۹۳ش (اکتبر و نوامبر ۲۰۱۴ م) برگزار شد، گزارشی درباره اسلوونی مطرح شد (3: UPR, 2014). جمهوری اسلامی ایران در بیانیه‌ای نگرانی‌های ابراز شده از سوی دفتر کمیساریای عالی سازمان ملل درباره نقض حقوق بشر^۱ و همچنین خشونت علیه زنان و کودکان، خشونت خانگی و خشونت علیه روماها را مورد تاکید قرار داد و برای مقابله با این موارد پیشنهادهایی مطرح کرد (5: UPR, 2014). از جمله:

- تصویب کنوانسیون بین‌المللی درباره حقوق کارگران مهاجر و اعضای خانواده آن‌ها^۲ (13: UPR, 2014)؛
- افزایش تلاش‌ها برای مبارزه با تبعیض، نژادپرستی و حملات نژادی بویژه درباره روماها (از جمله در رسانه‌ها) (19: UPR, 2014)؛
- اتخاذ راهکارهای قانونی برای جلوگیری از وقوع جرائم و جنایات با انگیزه‌های نژادی-قومی (19: UPR, 2014)؛
- تدوین و اجرای یک استراتژی جامع ملی با هدف جلوگیری از وقوع تمامی اشکال خشونت علیه زنان و کودکان و رسیدگی به این موضوعات (19: UPR, 2014)؛
- ۳- در جلسه فروردین ۱۳۸۷ش (آوریل ۲۰۰۸م) کارگروه بررسی دوره‌ای جهانی نیز گزارشی درباره جمهوری چک مطرح شد (3: UPR, 2008). در این کارگروه، جمهوری اسلامی ایران به برخی نگرانی‌های جدی درباره نقض حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در جمهوری چک، بویژه از لحاظ تبعیض علیه زنان، خشونت خانگی، بدرفتاری و سوءاستفاده از کودکان و اشکال مختلف تبعیض و خشونت علیه جامعه روماها اشاره کرد و خواستار بررسی اقدامات دولت چک برای از بین بردن تبعیض‌های رایج علیه زنان،

¹ OHCHR

² ICRMWuh

بویژه در زمینه اشتغال، بهداشت و آموزش و پرورش شد. در این زمینه ایران توصیه کرد که جمهوری چک پایه‌های نهاد خانواده را تقویت و ارزش‌های آن را در جامعه ترویج کند تا با چالش‌هایی مانند تداوم خشونت خانگی و سوءاستفاده از کودکان مقابله شود (UPR, 2008: 10).

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

رسانه‌های اروپایی کارنامه بسیار ضعیفی در حمایت از اقلیت قومی رومها دارند و با روشی که برای بازنمایی آنها در پیش گرفته‌اند، عملاً نقض حقوق رومها را تسهیل کرده‌اند. آنچه رفتار رسانه‌ها با رومها را مهم می‌کند، تاثیر رسانه‌ها در نحوه تعامل اعضای جامعه با یکدیگر، از جمله تعامل اکثریت جامعه با اقلیت رومها است. اگر رسانه‌ها گروه خاصی از افراد جامعه را به شیوه‌ای خاص مشخص و جدا کنند، مخاطبان آن رسانه‌ها نیز به احتمال زیاد همان‌گونه عمل می‌کنند. رسانه‌ها می‌توانند از طریق مقابله با تعصبات و پرهیز از کلیشه‌سازی‌های ضدروما، در حفاظت از حقوق آنها بکوشند اما بازتاب رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی درباره زندگی رومها و مشکلات خاص آنها، تاکنون متعصبانه و اغلب غیرمنصفانه بوده است. رسانه‌های اروپایی در معرفی و بازنمایی رومها، به منابع اطلاعاتی خاص این اقلیت قومی، مراجعه نکرده‌اند. می‌توان گفت این رسانه‌ها تصویری را که مایل بودند از رومها در اذهان مخاطبان اروپایی شکل بگیرد، ارائه داده‌اند. اغلب رسانه‌ها در اروپا، در ارائه تجزیه و تحلیل‌های درست و مبتنی بر واقعیت که درک روشنی از زندگی رومها به عموم مردم ارائه دهد، ناکام بوده‌اند.

جهت‌دهی اخبار و اطلاع‌رسانی ناقص و یا بعضاً مغرضانه درباره رومها اغلب با استقبال سیاست‌مداران اروپایی افراط‌گرا، بویژه نژادپرستان در این قاره، مواجه شده است. با توجه به تقویت جایگاه راست‌گرایان افراطی در انتخابات برخی از کشورهای اروپایی نظیر آلمان و فرانسه، این نگرانی وجود دارد که نقض حقوق رومها از جمله در حوزه رسانه‌ای در اروپا افزایش یابد. بدین ترتیب در اروپا رسانه‌ها و سیاست‌مدارانی که دیدگاه‌های

تعصب‌آمیز و افراطی دارند، در روند اقلیت‌ستیزی و همچنین در بسترسازی برای نقض حقوق اقلیت‌هایی مانند رومها، یکدیگر را تکمیل می‌کنند. زبان رسانه‌های اروپایی درباره رومها که اغلب به دور از انصاف و بیگانه با قواعد اخلاقی رسانه‌ای است، می‌تواند به بیگانه‌ستیزی دامن بزند و حتی خطر تقویت نفرت قومی در اروپا را افزایش دهد.

سیاست رسانه‌های اروپایی و شیوه پرداختن آن‌ها به موضوعاتی مانند مهاجرت، مذهب، تهدید تروریسم، پناهندگی، بیکاری، فقر و بحران اقتصادی، مردم این قاره را مضطرب کرده است. رسانه‌ها از این طریق به روند تضعیف سیاست‌های مبتنی بر اجماع‌گرایی سنتی و رشد راست‌گرایان افراطی در عرصه اجتماعی و سیاسی اروپا دامن زده‌اند؛ روندی که به نظر می‌رسد پس از ریاست جمهوری دونالد ترامپ در آمریکا، در اروپا نیز بیش از پیش شدت گرفته است.

راست‌گرایان افراطی، سیاست‌های پوپولیستی را مطرح و کارگردانی می‌کنند. هدف از اتخاذ چنین سیاست‌هایی، یافتن سپر بلا و انحراف افکار عمومی از مشکلات موجود و مسببان واقعی آن است. معمولاً در جوامعی که با سیاست‌های پوپولیستی اداره می‌شوند، گروه‌های اقلیت آسیب‌پذیرترین گروه محسوب می‌شوند و اغلب هدف انواع محدودیت‌ها قرار می‌گیرند و حقوقشان نقض می‌شود.

بسیاری از نظرسنجی‌های ملی و فراملی در اروپا نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از شهروندان اروپایی دیدگاهی منفی به جامعه رومها دارند که عمدتاً مبتنی بر کلیشه و تعصب است. اغلب بررسی‌ها نشان می‌دهد افکار عمومی تحت تاثیر تصویرسازی‌های منفی رسانه‌ای از رومها و در ضدیت با این اقلیت است اما از سوی دیگر افکار عمومی می‌تواند نقشی نظارتی و کنترل‌کننده بر رسانه‌ها داشته باشد و آن‌ها را به اصلاح شیوه خود در بازنمایی از اقلیت رومها، وادار نماید.

در این بین آن چه برای جمهوری اسلامی ایران مهم است، آشکار کردن واقعیت‌های موجود درباره رومها در سطح بین‌المللی و ایفای نقش فعال و مثبت در حمایت از حقوق آن‌ها است. رسانه‌های برون‌مرزی ایران می‌توانند با اطلاع‌رسانی، بویژه درباره ابعاد نقض حقوق

اقلیت‌ها در اروپا، از جمله رومها، رویکردهای دوگانه غرب در مسئله حقوق بشر را افشا کنند. بازتاب مناسب اخبار نقض حقوق رومها می‌تواند افکار عمومی در اروپا و جهان را به محرومیت این اقلیت قومی پراکنده در اروپا حساس و برای کمک به ارتقای سطح زندگی و احقاق حقوق آنها بسیج کند. در این روند می‌بایست به شکست دولت‌های اروپایی در فراهم کردن امکان دسترسی برابر جوامع اقلیت، از جمله رومها، به خدمات عمومی اشاره شود. در برنامه‌های رسانه‌های برون‌مرزی ایران می‌بایست بر لزوم اجرای پروژه‌هایی که روابط برابر با رومها و غیررومها را ترویج کند و برابری را ارتقا دهد، تاکید گردد.

واقعیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی فعلی در اروپا، تبعیض علیه گروه‌های آسیب‌پذیر و یا اقلیت‌های خاص را تشدید می‌کند. افزایش سیاست‌زدگی، توزیع نابرابر ثروت و شوک‌های اقتصادی شدید همگی عوامل موثر بر وخامت اوضاع این گروه‌ها هستند. بحران‌ها و چالش‌های آینده تنها زمانی از بین می‌روند که جامعه خود را متکثر بداند و پذیرای این تنوع باشد. اگر رسانه‌ها به شیوه‌ای عمل کنند که در دراز مدت، همگرایی اجتماعی بین اکثریت و اقلیت‌ها افزایش یابد و گرایش‌های نژادپرستانه تضعیف شود، تکثرگرایی و تساهل و مدارا ترویج و با بحران‌های اجتماعی آتی به نحوی موثر مقابله می‌شود. در چنین وضعیتی «خبرنگاری باوجدان»^۱ تحقق می‌یابد.

در این چارچوب رسانه‌های برون‌مرزی ایران با ارائه اطلاعات مثبت، متعادل و یا حداقل بی‌طرفانه از جوامع روما می‌توانند به سهم خود به شکست کلیشه‌های رسانه‌ای منفی رایج درباره اقلیت‌هایی مانند رومها کمک کنند و در کنار آن اخلاق‌مداری در رسانه و تعهدگرایی در انتشار اخبار واقعی را ترویج نمایند.

بر این اساس مناسب است رسانه‌های برون‌مرزی ایران بویژه شبکه پرس تی وی برای تصحیح تصویر منفی که رسانه‌های اروپایی از جوامع روما ارائه می‌کنند و همچنین به

^۱Conscientious journalism

منظور کمک به روماها در دستیابی به حقوق خود، رویدادهای متعدد علیه این اقلیت در اروپا را مورد توجه مستمر قرار دهند و با رویکردی انتقادی، افکار عمومی جهان، از جمله مخاطبان اروپایی را آگاه کنند.

همچنین تأکید بر نقش حمایت‌گرایانه جمهوری اسلامی ایران از حقوق روماها در نشست‌های کارگروه «بررسی دوره‌ای جهانی» از منظر رسانه‌ای اهمیت دارد.

منابع

- ستاد حقوق بشر قوه قضائیه (۱۳۸۹)، «تظاهرات اروپایی‌ها علیه اخراج اقلیت‌ها و نقض حقوق بشر در فرانسه»، قابل دسترس در: <http://www.humanrights-iran.ir/news-17259.aspx>
- معاونت امور بین‌الملل ستاد حقوق بشر - مرکز پایش (۱۳۹۴)، «گزارش ۲۰۱۵ دیده‌بان حقوق بشر درباره وضعیت حقوق بشر در اتحادیه اروپا»، قابل دسترس در: <http://www.humanrights-iran.ir/news-45044.aspx>
- Anstead, Alan (2010), "What Do We Think of Romani People? A Report on the Relationship between the News Media and an Ethnic Group", available at: http://equality.uk.com/Resources_files/what_do_we_think_of_romani_people.pdf
- Cottrell, Patrick & Eleanor, Evans (2012), "Exclusive Europe: Human Rights, Hypocrisy, and the Case of the Roma", western Political Science Association, Linfield College, available at: <https://wpsa.research.pdx.edu/meet/2012/cottrellevans.pdf>
- De Soto, Hermine & Gedeshi, Ilir (2002), "Dimensions of Romani Poverty in Albania", **ERRC: European Roma Rights Center**, 7 May 2002, Available at: <http://www.errc.org/article/dimensions-of-romani-poverty-in-albania/774>
- Delcour, Chloë & Hustinx, Lesley (2015), "Discourses Of Roma Anti-Discrimination In Reports On Human Rights Violations", **Gogitatio**, Volume 3, Issue 5, Pages 90-102, Doi: 10.17645/Si.V3i5.225, available at: <http://www.cogitatiopress.com/socialinclusion/article/view/225>

- **ERRC: European Roma Rights Center** (۲۰۱۳), "Macedonian Shopping Centre Calls For Removal of Roma Workers", Available at: <http://www.errc.org/article/macedonian-shopping-centre-calls-for-removal-of-roma-workers/4104>
- **ESCR-NET** (2010), European Committee of Social Rights, Decision on the Merits, Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) V. Italy, Complaint No. 58/2009, Available at: <https://www.escr-net.org/caselaw/2011/centre-housing-rights-and-evictions-cohre-v-italy-collective-complaint-no-582009>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (2006), "Roma Rights 1, 2006: Exclusion from Employment", Available at: <http://www.errc.org/roma-rights-journal/roma-rights-1-2006-exclusion-from-employment/2583>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (2015), "Romani Community Is Fighting Forced Evictions and Housing Segregation in Romania", Available at: <http://www.errc.org/article/romani-community-is-fighting-forced-evictions-and-housing-segregation-in-romania/4440>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (2007), "Romani Housing Rights Concerns in Czech Republic", Available at: <http://www.errc.org/article/romani-housing-rights-concerns-in-czech-republic/2770>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (2011), "Trafficking In Human Beings", Available at: <http://www.errc.org/article/trafficking-in-human-beings/3840>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (2016), "Unjust to Roma: Justice for the Kosovo Victims of Lead Poisoning!", Available at: <http://www.errc.org/article/%23unjust-to-roma-justice-for-the-kosovo-victims-of-lead-poisoning/4514>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (2012), "Abandoned Minority: Roma Rights History in Kosovo", Available at: <http://www.errc.org/article/abandoned-minority-roma-rights-history-in-kosovo/4065>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (2014), "Portugal Continues Violating Housing Rights of Roma", Available at: <http://www.errc.org/article/portugal-continues-violating-housing-rights-of-roma/4304>

- **ERRC: European Roma Rights Center** (1999), "Racially Motivated Violence against Romani Asylum Seekers in England", Available at: <http://www.errc.org/article/racially-motivated-violence-against-romani-asylum-seekers-in-england/570>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (2012), "Ostrava Municipality Must Act Now to Provide a Sustainable Housing Solution for Roma", Available at: <http://www.errc.org/article/ostrava-municipality-must-act-now-to-provide-a-sustainable-housing-solution-for-roma/4056>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (2014), "ERRC V Bulgaria, Collective Complaint No 46/2007 (Discrimination, Health Care)", Available at: <http://www.errc.org/article/errc-v-bulgaria-collective-complaint-no-462007-discrimination-health-care/3561>
- **ERRC: European Roma Rights Center** (1999), "Racially Motivated Violence on the Rise in the Czech Republic", Available at: <http://www.errc.org/article/racially-motivated-violence-on-the-rise-in-the-czech-republic/2025>
- Fact Sheet (2014), "White Paper on Abuses and Rights Violations of Roma during the 1900s", **Ministry of Employment, Government Offices of Sweden**, Article No. A14.003, available at: <http://www.government.se/contentassets/f3ad3ec663cf49a4abd75eed2a53f560/white-paper-on-abuses-and-rights-violations-of-roma-during-the-1900s-a14.003>
- Goossens, Philippe & Chardon, Erell (2012), "Roma People in Europe in the 21st Century: Violence, Exclusion, Insecurity", **European Association for the Defense of Human Rights, AEDH**, Roma Report, available at: [http://www.aedh.eu/plugins/fckeditor/userfiles/file/Discriminations%20et%20droits%20des%20minorit%C3%A9s/AEDH%20Roma%20REPORT%2017_4_2013 \(1\).pdf](http://www.aedh.eu/plugins/fckeditor/userfiles/file/Discriminations%20et%20droits%20des%20minorit%C3%A9s/AEDH%20Roma%20REPORT%2017_4_2013%20(1).pdf)
- Hammarberg, Thomas (2012), Human Rights of Roma And Travellers In Europe, Council Of Europe, COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, available at: https://www.coe.int/t/commissioner/source/prems/prems79611_GBR_CouvHumanRightsOfRoma_WEB.pdf
- Uzpeder, Ebru & Danova, Savelina & Özçelik, Sevgi & Gökçen, Sinan (2009), We Are Here! Discriminatory Exclusion and Struggle for Rights

- of Roma in Turkey , **ERRC: European Roma Rights Center**, Edirne Roma Association, European roma rights center, Helsinki citizen s assembly, Istanbul, P.88, available at: <http://www.errc.org/cms/upload/file/we-are-here!-discriminatory-exclusion-and-struggle-for-rights-of-roma-in-turkey.pdf>
- Hammarberg, Thomas (2011), **European media and anti-Gypsy stereotypes** , Council of Europe, Commissioner for Human Rights, available at: <https://rm.coe.int/168071d329>
- Hughes, Joshua & Wein, Julia & Lisma, Aino & Harris, Sophie & Mohammed, Farheen & Galli, Aasta (2014), "**The Roma People in Europe**", Richardson Institute, Peace Research, Lancaster university, available at: <https://www.lancaster.ac.uk/fass/centres/richinst/docs/Formatted%20reports/The%20Roma%20People%20in%20Europe.pdf>
- IISMAS (2014), "**Practical Guide For Media Professionals To Prevent Discrimination Against The Roma Communities**", Project Code Number: JUST/2012/FRAC/AG/2848, IISMAS, Istituto Internazionale Di Scienze Mediche, Antropologiche E Sociali, 2014.available at: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_journalist_guide_en.pdf
- Kroon, Anne C & Kluknavská, Alena & Vliegenthart, Rens & Boomgaarden, Hajo G (2016), "**Victims or perpetrators? Explaining media framing of Roma across Europe** , European Journal of Communication, SAGE journals, Vol. 31 (4) 375 392.
- Maučec, Gregor (2013), "**Identifying and Changing Stereotypes between Roma and Non-Roma: From Theory to Practice**", Innovative Issues and Approaches in Social Sciences (IIASS), Vol. 6, No. 3, 2013, available at: <http://www.iiass.com/pdf/IIASS-volume6-number3-article10.pdf>
- Petronella, Salvatore (2008), **Combating Anti-Roma Prejudices and Stereotypes Through Media, Knowledge-Based Guidelines For Media Professionals** , respect, available at: http://cloud2.snappages.com/ecc3fa83da15cf423fe3aaa342f545fa355b24f3/respect_Combating%20antiRoma%20Prejudices%20and%20Stereotypes%20through%20Media.pdf
- Pietarinen, Kati (2011), "**Roma and Traveller Inclusion in Europe, Green Questions and Answers**", Green European Foundation, available

- at: http://gef.eu/wp-content/uploads/2017/01/Roma_and_Traveler_Inclusion.pdf
- Lani, Remzi (2014), **Hate Speech in Online Media in South East Europe**, Albanian Media Institute, available at: <http://www.institutemedia.org/Documents/PDF/Hate%20speech%20in%20online%20media%20in%20SEE.pdf>
- Richardson, Jo (2014), "Roma In The News: An Examination Of Media And Political Discourse And What Needs To Change", **People, Place And Policy**, Pp. 51-64. DOI: 10.3351, 2014, available at: <https://extra.shu.ac.uk/ppp-online/roma-in-the-news-an-examination-of-media-and-political-discourse-and-what-needs-to-change/>
- Ringold, Dena (2002), "**Poverty and Roma in Central and Eastern Europe: A View from the World Bank**", ERRC: European Roma Rights Center, Available at: <http://www.errc.org/article/poverty-and-roma-in-central-and-eastern-europe-a-view-from-the-world-bank/710>
- **UPR** (2008), "Report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Czech Republic", human rights council, united nations, A/HRC/8/33.
- **UPR** (2009), "Report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Germany", human rights council, a/hrc/8/33/Add.2, available at: <https://documentsddsny.un.org/doc/undoc/gen/g08/144/93/PDF/G0814493.pdf?OpenElement>
- Refworld (2014), "Report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Slovenia", **human rights council**, A/HRC/28/15, available at: <http://www.refworld.org/country,, UNHRC,, SVN,, 54f85f7c4, 0.html>
- Novoselsky, Valery (2006), The Internet and Public Diplomacy in the Formation of Non-Territorial Roma Nation , Roma Diplomacy program, **International Debate Education Association, Diplofoundation**, available at: http://www.academia.edu/2131663/Internet_And_Public_Diplomacy_In_The_Formation_Of_Non-territorial_Roma_Nation
- **Europa** (2017), EU and Roma , european commission, available at: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma/index_en.htm
- **Wikipedia** (2017), World Romani Congress , available at: https://en.wikipedia.org/wiki/World_Romani_Congress